

שחיקת סממנים [ב'] -

מאכל בריאים ודין ויטמינים בשבת

- א. משנה שבת קט: "אין אוכלין..."; רש"י שם; שם קי. "כל האוכלין כו'... מי צלפין בחומץ", ורש"י שם. *אין אוכלין כל האוכלין*
- ב. ברכות לח: "שתיתא, רב אמר... דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי"; רשב"א ד"ה שתיתא, בעיקר מ"ואי ס"ד לרפואה..."; שיטה מקובצת, ד"ה אמר לי אביי ואת לא תסברא. *אין אוכלין כל האוכלין*
- ג. טור, שכ"ח יז "כל אוכלין ומשקין שהן מאכל בריאין... ואין לו חולי שרי"; בית יוסף, שכ"ח, לז "כל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים... נקט"; ש"ע שכ"ח, לז; מגן אברהם שם; משנה ברורה שם; ש"ע הרב שכ"ח, מג; ערוך השלחן שכ"ח, מז.
- ד. שו"ת אגרות משה א"ח ח"ג סימן נ"ד (ניתן לקרוא בדילוגים); שש"כ ל"ד, כ, ובהערות שם; ציץ אליעזר ח"ד, נ'.

אדם שותה הוא. אף שתיתא נמי כענין זה הוא. היכא דעבדא קלישתא. פירוש דעשאה רכה כל כך דיצאה מתורת אוכל דאין דרך לאוכלו כך. לא מברך עליה ברכתו הראויה לו אלא שהכל. ומכל מקום שהכל מיהת מברך ואף על גב דמכוין לרפואה דמכל מקום הוא נהנה:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכח סעיף מג כל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן לרפואה אף על פי שהם קשים לקצת דברים וניכר קצת שמתכוין לרפואה כגון טחול שקשה לבני מעיים אלא שיפה ומועיל לשינים או כרשינים שקשין לשינים אלא שיפין ומרפאין לבני מעיים אעפ"כ כיון שדרך הבריאים לאכלן לפעמים גם שלא לרפואה מותר לאכלן גם לרפואה.

וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה גזרה משום שחיקת סמנים והוא שיש לו מיחוש בעלמא ומתחזק והולך כבריא אף על פי שכואב לו מאד אבל אם חלה ממנו כל גופו אף על פי שמתחזק והולך ואין צריך לומר אם נפל למשכב כבר נתבאר למעלה שיש מתירין.

אבל אם אין לו מיחוש כלל ואינו מתכוין כלל לרפואה אלא לצורך אחר כגון האוכל שרפים מתוקים וגומע ביצה חיה כדי להנעים הקול מותר אבל כשמתכוין לרפואה אסור אף על פי שהוא בריא גמור ואין לו שום מיחוש:

ערוך השולחן אורח חיים סימן שכח סעיף מז

כל האוכלים שבריאים אוכלים אותם וכל המשקין שבריאים שותין אותן מותר לבעלי מיחוש לאכלן ולשתותן לרפואה ולא שייך לגזור בזה משום שחיקת סממנים כיון דמאכל בריאים הוא ולא עוד אלא אפילו הם מהדברים שיפה למקצת דברים וקשה למקצת דברים כגון טחול שיפה לשינים וקשה למעיים וכרישין קשין לשינים ופינ לבני מעיים [ברכות מ"ד: מ"מ מותר לאוכלן אף שמוכחא מילתא דלרפואה קעביד מ"מ סוף סוף בריאים אוכלים זה ודע דברכות [ל"ח.]. משמע להדיא דאם מכוין לרפואה אסור שאומר שם על הק

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף לח עמוד א

ואי ס"ד לרפואה קא מיכוין רפואה בשבת מי שרי, פירוש דקסבר רב יוסף דאם איתא להא דרב חסדא שאין דרכן של בני אדם לעולם לשתות שתיתא רכה אלא לרפואה א"כ אסור לשתותה בשבת, והיינו דל"ק לי' שתיתא שמן בשבת ע"י אניגרון למי שחושש בגרונו משום דאניגרון כיון שדרכן של בני אדם לשתותו כך ליהנות בו לפעמים ושלא מחמת רפואה השתא נמי דשתי ליה לכוונת רפואה לא גזרין ביה משום שחיקת סמנים, דאיכא למיתלי דילמא לשתית הנאה בעלמא קא מיכוין, ולא פלוג רבנן בין שותה לרפואה לשותה לכוונת הנאה, אבל שתיתא כיון דלעולם לא עבדי לה רכה אלא לרפואה אף על גב דאוכל הוא לא ליכליה בשבת דאית בי' משום שחיקת סמנים, והיינו נמי דלא אקשי ליה אביי מן החושש בגרונו לא יערער לתוכו שמן אבל נותן הוא לתוך האניגרון וכדאמרן אלא אקשי מדתנן כל האוכלין אדם אוכל לרפואה דמשמע כל האוכלין ואפילו אותן שאין דרכן של בני אדם לאוכלן אלא לצורך רפואה דמ"מ כיון דתורת אוכל יש להן אף על פי שאינו אוכלן אלא לרפואה אפילו הכי שרו, כ"ל.

שיטה מקובצת מסכת ברכות דף לח עמוד א

אמר ליה אביי ואת לא תסברא. פירוש דכהאי גונא מותר והתנן כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה. ואף על גב דההיא ליתא אלא⁴ באוכלין שדרך בריאים לאכול לפעמים ומשום כך אפילו אוכל אותה לרפואה מותר אבל בדבר שהוא מיוחד לרפואה ודאי לא גזרו משום שחיקת סמנים ואם כן מאי קא מקשה מהא לשתיתא דהיא מיוחדת לרפואה כשעושין אותה רכה ומשום הכי נפקא מדין ברכה שלה. יש לומר דשתיתא שאני מדבר שהוא מיוחד ממש לרפואה מפני שהיא גופה מזון גמור הוא כשהיא עבה וכשהיא רכה אין בה שינוי מזון אלא שמרבה בה מים וכיון שהיא גופה מזון גמור מותרת בשבת דבכלל כל האוכלין אוכל אדם לרפואה הוא.

תדע לך דאלו יש כאן חולה שאינו רשאי לשתות יין אלא כשהוא מזוג ביותר עד כדי שאין שותין כיוצא בו הבריאים ודאי מותר הוא לו יין זה ואפילו מתכוין בשתייתו לרפואה דיין גופיה בכלל כל המשקין

ה"ב ששני הדינים סמוכין זה לזה ובשניהם נאמר שאינו אלא כמשמרה ופי' קה"ע כהמג"א שזהו החדוש שאף שצריך לזה שלא תתקלקל לא גזרו בו משום שאינו בהול וזהו כוונת הש"ע, וא"כ כשבאמת אין בזה צורך אף שהוא נתכוין לרפואה אפשר מותר גם להש"ע כמו לרש"י ותוספות.

וא"כ בברייתא שאוכל דברים שאינם ראויים לאכילה אף לכוונת רפואה מה שייך לאסור הא אין מרפאין אותו, ואף שהם רפואה לחולים מ"מ כיון שלבריא אין מרפאין לא שייך לאסור. וכדחזינן מרטייה שע"ג מכה שאסור להניחה ומ"מ על מכה שנתרפאה מותר ליתן רטייה והוא משום דבזו שנתרפאה אינו מרפא, א"כ כ"ש שלבריא לא שייך לאסור אף בדברים המרפאים לחולים מאחר שלו אין מרפאין אף שכוונתו לרפואה. ואף אם נימא דלרפואה הוא מאחר שבלא זה עלול הוא אף שעתה הוא בריא להתחלות בנקל מצנים ופחים וכדומה משאר מאורעות, ובאכילת דברים אלו יעשה שלא יחלה בנקל, נמי הא ודאי יש להתיר מדין רטייה על מכה שנתרפאה ועלולה להתקלקל שמותר, ומדין עלין ע"ג מכה שמותר משום שאינו מרפא אלא שעושים שלא תתקלקל ואינו בהול על זה, א"כ כ"ש שבריא שאין מה לרפאות אותו ואם הרפואה מועלת לו הוא רק שלא יתקלקל להתחלות ע"י איזה מאורעות שאין לאסור משום שודאי אינו בהול שהרי אין לו לחוש בעצם כלל והוא רק לרוחא דמילתא בעלמא שאין לחוש שיהיה בהול על זה.

ולכן צריך לומר דכוונת המג"א הוא דוקא בברייתא שהוא חלש בטבעו ורוצה להתחזק ביותר ע"י הדברים שאוכל, שזה סובר הטור שהוא ג"כ בכלל האיסור כיון שיתחזק ע"י זה יותר מכפי מזג טבעו, ואף שגם באופן זה כיון שעכ"פ הוא בריא בלא שום מיחוש היה מסתבר לומר שאינו בהול ואין לגזור בזה ומטעם זה סובר הב"י שמותר, מדייק המג"א מלשון הטור שאסור והוא משום דכיון דעכ"פ הוא נעשה חזק יותר מכפי שהוא בטבעו כמו חולה שמשנתנה לבריאות הוא בכלל האיסור דשם רפואה שאסרו אף שליכא בו הטעם דבהילות, והוא כדמצינו בכמה גזירות באיסורים שלא פלוג אם הוא בכלל אותו השם דאסרו. וא"כ באלו הוויטאמינים שאינם מבריאם את האדם לשנותו מכפי שהוא שיהיה מי שחלש בטבעו לחזק יותר אלא שעושים שלא יהיה עלול להתחלות בנקל יש להתיר לכ"ע אף להמג"א. ואם יש וויטאמינים שמשנים בריאותו שעושים מחלש בטבעו לחזק יותר פליגי בזה הב"י והמג"א שיש להחמיר ולאסור כהמגן אברהם. והנה ראיתי בדברי הגר"י לעבאוויץ שליט"א שג"כ מחלק כעין זה מסברתו שהאיסור להמג"א הוא רק כשע"י מה שאוכל יתחזק יותר מכפי שהוא עתה ולא באם הוא רק שלא יתחלש ויגרע מכפי שהוא עתה שזה גם להמג"א מותר. ולפ"מ שבארתי הוא מוכרח כדלעיל, וגם מסתבר שדוקא כשעושה מחלש בטבעו לגוף בריא וחזק ולא כשעושה רק להתחזק מעט יותר.

והנה הפמ"ג שכתב בא"א /או"ח סי' שכ"ח/ דכל שכוונתו להיות גופו בריא אסור אף בברייתא נראה שכוונתו כדארתי ומדייק דבריו דבכל שכוונתו הוסיף תיבת גופו ובהאיסור כתב בלא תיבת גוף, משום שכוונת הפמ"ג הוא שהיה בריא בלא מיחוש אבל טבע מזג גופו היה חלש ונתכוין במה שאכל שיהיה מזה גופו בריא שישנתנה מחלש לבריא זה אסור אף בברייתא שאין לו שום מיחוש, אבל להתחזק בעלמא משמע מלשונו שמותר. אבל במחצית השקל שכתב דלהמג"א אין חלוק בין בריא לחולה אלא אורחא דמילתא נקט דסתם חולה שיש לו מיחוש עושה לרפואה וסתם בריא אין כוונתו כי אם לרעבון

דכל האוכלין אוכל אדם לרפואה גברא לאכילה קמיכוין ורפואה ממילא קא הוי ע"ש והרמב"ם בפכ"א דין כ"ב כתב אוכל אדם וכו' ואוכלן כדי להתרפאות בהן מותר ע"ש ומשמע דאפילו עיקר אכילתו הוא לרפואה וכן לשון הטור וש"ע סעיף ל"ז שכתבו מותר לאכלן ולשתות לרפואה משמע דעיקר כונתו לרפואה וצ"ע:ג.

ש"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן נד
בענין הוויטאמינים לאנשים בריאים ולחולים ב' בהגבלה ד' סיון תשכ"ד. מע"כ ידידי הרב הגאון הצדיק המפורסם מהר"ר שלום יחזקאל שרגא רובין האלבערשטאם שליט"א, האדמ"ר מציעשינאו. ענף א. הנה בדבר הוויטאמינים שהרבה אנשים בריאים שאין להם שום מיחוש וחולי, אבל הרופאים מייעצים לבלוע אותם בכל יום משום שהם מחזקים הגוף אם מותר להם לבלוע גם בשבת, כי המג"א בסימן שכ"ח ס"ק מ"ג סובר דלשון הטור אבל אם אוכל ושותה אותו לרעבו ולצמאו ואין לו חולי שרי שהוא דוקא ואם עושה לרפואה אסור אף על פי שהוא בריא, דלא כהב"י שכתב דלאו דוקא משום דמשמע דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלים ומשקין אף שאינם מאכל בריאים דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי. ולכן הוויטאמינים שאינם ראויים לאכילה והם רק לרפואה גם בריאים אסורים להמג"א שראוי להחמיר כמותו דהוא בתראה.

אבל הא צריך להבין דכיון דהוא בריא מה שייך לומר שהוא לרפואה דהא אינו מרפא כלום ודבר שאינו מרפא ליכא איסור אף אם כוונתו לרפואה, וכדאיתא בתוס' שבת דף ק"ט ד"ה לדידי בכוסברתא שא"ר יוסף אין בה משום רפואה ואיירי לענין שמותר בשבת, שפירשו דהאוכלין או המניחין הכוסברתא טועין וסבורין שיש בה רפואה ואין בה רפואה, הרי שליכא איסור אף שהאכילה לפרש"י והשימה על העין לתוספות הוא לרפואה מכיון שאינה רפואה. וכן משמע ברש"י ד"ה ולא במי משרה שכתב ואין דרך רחיצה בהן אלא לרפואה דמסו, שלכאורה למה הוסיף תיבת דמסו דהיה סגי בזה שכתב ואין דרך רחיצה בהן אלא לרפואה, אבל הוא משום דאם לא מסו אף שהרוחצין במי משרה הוא לרפואה כיון שאין האמת כן לא היה אסור, וכן מוכרח לפרש"י בעלין אין בהם משום רפואה שפי' שהוא באכילתו להאיר העינים משום דלא מסו, והרי אינם ראויים לאכילה וכל אכילתו הוא להאיר העינים ומ"מ כיון דלא מסו ליכא איסור. בשלמא לתוספות /שבת דף קט/ שפירשו שהוא להשים העלין על העין, היה מקום לפרש שגם כוונת המשימו הוא רק לשמור מצנינה ורוח וכדומה, וכדמשמע קצת לשון הש"ע /או"ח סי' שכ"ח/ סעיף כ"ד שמפרש שהוא להשים העלין ע"ג מכה שכתב שאינו אלא כמשמרת, שלשון זה משמע לכאורה שההיתר הוא משום שמה שמים אין כוונתו אלא לשמירה, שלכן היה משמע שאם היה כוונתו לרפואה היה אסור אף שלא מסו. אבל לפרש"י הא מוכרח זה דאכילה לא שייך אם לא לכוונת רפואה וכמפורש בדבריו שאוכל להאיר העינים ומ"מ מותר משום דלא מסו באמת, וא"כ מסתבר דכ"ע לא פליגי וכדחזינן שגם התוספות הא סברי כן כדלעיל ולכן אף הש"ע נראה שסובר כן, ומש"כ שאינו אלא כמשמרת הוא כדפי' המג"א /או"ח סי' שכ"ח/ בס"ק ל"א על מכה שנתרפאה נותנין עליה רטייה שאינו אלא כמשמרה ואינו בהול כל כך שיבא לידי שחיקת סממנים ומירוח, וכוונתו שאשמועינן שאף שהוא צריך עדיין להרטייה לשומרה שלא תתקלקל לא גזרו ע"ז מפני שלא בהול כל כך, וזהו גם פירוש שאינו אלא כמשמרה שבעלין בסעיף כ"ד, ועיין בירושלמי פ' במה אשה סוף

ולצמאון, משמע שסובר דאף בלא תועלת כלל להבריא אסור אם כוונתו הוא לרפואה אף שהוא רק טעות ודמיון בעלמא מהבריא הלוקחו. והוא תמוה כדהקשתי.

וראיית המג"א מסעיף מ"ד /או"ח סי' שכ"ח/ דאין רוחצין במי משרה ובמים הרעים שבים הגדול באישתהו שמשמע דהוא בריא, לא מובן דהא המחבר נקט נמי דין זה והוא הא סובר שליכא איסור לבריא וא"כ מוקי זה דוקא ביש לו מיחוש וצריך לרפואה, ואין להחשיב זה לאוקימתא דא"צ לפרש זה דכיון דהאיסור הוא משום שהוא מרפא ולבריא הא אינו מרפא והוי ממילא כמפורש דאיירי בצריכי רפואה. וכן בירושלמי פ"ד ה"ג שאיתא אבל לא במי משרה ולא במי סדום אימתי בזמן שהוא מתכוין לרפואה, פשוט להב"י שהוא בחולה ששייך רפואה, ומ"מ אם נתכוין להעלות מטומאה לטהרה מותר באינו שוהה, ולא נראה שום משמעות בירושלמי יותר מבגמרא דידן והמחצית השקל לא ביאר כוונת המג"א בראיה זו מירושלמי.

ענף ג. והראיה שכתב המג"א ממה שנקט הגמרא רוחצין במי טבריא ובמי משרה ובימה של סדום ואף על פי שיש לו חטטים בראשו, שמפרש במחצית השקל כוונת הראיה דמלשון זה משמע דאיירי גם באין לו חטטים וקאי ע"ז הסיפא דבנשתהא אסור, הנה פשוט שהב"י מפרש שכל הברייתא איירי ביש לו חטטים דברייתא פשיטא שרוחצין, אבל לא היה שייך למינקט מי שיש לו חטטים בראשו רוחץ במי טבריא דהיה משמע שממעט אין לו חטטים דלכן הוצרך לומר רוחצין אף על פי שיש לו חטטים אף שהדין נקט רק בשביל זה שיש לו חטטים וממילא הסיפא שבנשתהא אסור קאי רק על מי שיש לו חטטים. וקצת מוכרח זה דהא בברייתא איתא נמי חמי טבריא, ובחמי טבריא שמותר רחיצה כדאיתא בשבת דף מ' מותר ודאי אף לשהות שם זמן רב כסתם רחיצה שהוא כל אחד כפי דרכו ורצונו. ואף שברמב"ם פכ"ב משבת ה"ב כתב רק שבחמי טבריא מותר להשתטף בהן כל גופו שמשמע דרחיצה אסור, עיין בלחם משנה שהקשה עליו וכל הראשונים סברי שמותר לרחוץ וכן פסק המחבר /או"ח/ בסימן שכ"ו סעיף א', ולא הביא כלל שיטת הרמב"ם שאוסר כדרכו בכל מקום ששיטת הרמב"ם מביא אף במקום שלא פסק כותיה, ולכן מוכרחין לומר שסובר המחבר שגם ברמב"ם לאו דוקא נקט להשתטף דה"ה לרחוץ מותר אך אידי דברי שא כתב וגזרו שלא ישתטף כל גופו בחמין נקט נמי בחמי טבריא מותר להשתטף, אבל איך שנימא בדעת הרמב"ם מ"מ לרוב הראשונים מותר לרחוץ במי /בחמי/ טבריא שהוא בשיהוי כרוב רחיצה בחמין, וא"כ ודאי שעל מי טבריא איירי מה שאיתא בסיפא דנשתהא אסור דהוא דוקא בחולה, משום שאף הברייתא הרוחצין במי טבריא בשיהוי כרחיצה הוא לבריאות לחזק גופם שלכן אסור לחולים בשיהוי דרך מה שבריאיים עושים להנאה בעלמא מותר גם לחולים אבל מה שבריאיים עושים לבריאות אין זה טעם להתיר לחולים, שמה שמותר לבריאים הוא משום שלא נאסר רפואה לבריאים ולחולים הא נאסר, ולכן רק בדלא אשתהי מותר מטעם דבלא שיהוי הא כשמלוכלך בטיט היה נכנס לשם לא מצד בריאות כמו למים הרעים בימות הגשמים. וא"כ גם במי משרה ובימה של סדום הוא רק בחולה דיש לו חטטים, ונמצא שאדרבה ראייה משם להב"י...

והא דכתב המג"א דמברכות דף ל"ח דפריך ר' יוסף על מה שעל שתיתא רכה דעושיין לרפואה מברך שהכל מהא דבוחשין את השתות בשבת ואס"ד לרפואה קא מכוין רפואה בשבת מי שרי, ראייה שאסור רפואה אף לבריא ופי' במחצה"ש דאם בבריא מותר רפואה היה לו

לאוקמי בבריא, נראה פשוט לע"ד דמה שבריא מותר להב"י הוא האכילה והשתיה והסיכה והרחיצה שרואין שהבריא עושה זה, אבל עשיית הרפואה כהא דבוחשין את השתות שאפשר שהוא עושה זאת לאחרים שלכן כל הרואין יאמרו שעושה זה לאחר שהוא חולה דהא בריאים אין דרכן לאכול שתיתא רכה כדאיתא בתוספות שאין רגילות לעשותו לצורך אכילה, וגם להב"י /באו"ח/ בסימן ר"ד בשם הרא"ש הוי הטעם שאין מברך על שתיתא רכה מזונות אלא שהכל משום שאינו מאכל בריאים אלא לרפואה, וגם בשיטת ריב"ב סובר כן במשמעות הר"ף אך חולק על הרא"ש שבב"י שהריב"ב סובר שרק בברכת מזונות נשתנה בנעשה לרפואה לשהכל ולא כשהוא מפירות האילן ופירות האדמה והרא"ש סובר שאף בזה נשתנה עיין שם, אבל התוספות ותר"י חולקים ע"ז שלא משתנה הברכה כשנעשה לרפואה אם צריך לברך עליה, עכ"פ לכר"ע שתיתא רכה עומדת לרפואה ולא לאכילה ולכן אף לבריא היה אסור לבחוש את השתות בשבת אם היה אסור לחולה מאיסור רפואה ולא היה יכול לתרץ דאיירי בבריא. ועצם הסוגיא דברכות בתרי לישני דאביי התמוה מאד איזה חלוק יש בין שתי הלשונות בארתי בדרך נכון בספרי אגרות משה חאו"ח סימן ק"ל עיין שם.

ענף ד. ומש"כ המג"א וכן כתב הרמב"ם ומ"מ בהדיא פכ"א, הנה ברמב"ם איתא שם בה"כ לפיכך אסור לבריא להתרפאות בשבת גזירה שמא ישחוק הסממנים ומפרש המג"א דהוא בבריא ממש. והוא תמוה טובא דנמצא דרך לבריא נאסר שהוא כשאין צריך לרפואה ולחולה הצריך רפואה מותר שהוא לא כהסברא דהבהילות ודאי הוא שצריך רפואה יותר מלזה שא"צ לשום רפואה רק שמ"מ רוצה ליקח הרפואה וגם לא כדינא שברור שלכר"ע אסור להתרפאות מי שצריך רפואה למחלתו כמפורש בהרבה מקומות בגמ' ובדברי הרמב"ם עצמו. אבל הא כבר ביאר המ"מ פ"ב ה"י שיטת הרמב"ם שחולה בכל הגוף כגון חיה ל' יום וכגון לכחול העין בסוף האוכלא שהוא נופל למשכב או מצטער וחולה ממנו מותר לומר לנכרי לעשות לו ומותר להתרפאות ולא גזרין לשחיקת סממנים במקום חולי כל הגוף אף שאין בו סכנה והאיסור הוא ביש לו רק מיחושיים אבל מתחזק והולך לבריא אין מתירין לו אפילו שבות ואפילו ע"י נכרי וגם אסרו להתרפאות בדברים שאין בהם מלאכה ולא כלום גזירה משום שחיקת סממנים וכן בחולה באבר אחד אם הוא בריא שלא נפל למשכב מחמת זה ואינו צער כל הגוף אסור עיין שם, חזינן מהמ"מ שלחולה באבר אחד ולזה שיש לו רק מיחושיים ומתחזק והולך לבריא לזה קורא הרמב"ם בפכ"א בריא שאסרו לו להתרפאות שהרי הוא חולה על דבר שצריך רפואה ובהול ע"ז, ובא למעט שאם הוא חולה היינו שמצטער כל גופו או נופל למשכב שבזה לא גזרו אף שאין בו סכנה דבמקום חולי לא גזרו רבנן. וכן הוא בב"י שכתב דכל הדינים האלו באדם שחושש ואינו נופל למשכב ולא חולה אלא שחושש והוא מתחזק והולך לבריא אבל אם היה חולה שאין בו סכנה הרי אמרו שצרכיו נעשים ע"י א"י ומשמע דאוכל הוא אוכלין המרפאים אותו ולא חיישינן לשמא ישחוק סמנים, וע"ז מסיק דכל שאינו חולה כלל מותר לאכול ולשתות אוכלים שאינם מאכל בריאים דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי, וסובר כן גם בדעת הרמב"ם דלא הזכיר הב"י שהרמב"ם פליג אף שמפורש ברמב"ם אסור לבריא, משום דפשוט להב"י שפירוש בריא שברמב"ם הוא בריא שצריך רפואה שהוא בחולה על אבר אחד או רק במיחושיים שלזה אסרו אבל בבריא ממש לא איירי הרמב"ם ולכן משמע לו שבזה מתיר הרמב"ם. וכן משמע לשון

לרפואה בשבת הגם שמוכחא מילתא דלרפואה עביד, ושנית, דלאדם בריא שאין לו שום מיחוש מותר לאכול ולשתות בשבת לרפואה, היינו לחיזוק המזג אפילו אוכל או משקה שאינו מאכל או משקה של בריאים ולא גזרו בכה"ג משום שחיקת סממנים.

וא"כ אפשר ללמוד מזה לסוג ויטמינים אשר אלפי אנשים משתמשים בהם יום יום כאוכל נוסף, ולוקחים זאת כדי לחסוך באוכל שלא יוסיפו יותר מדי על המשקל וכדומה, כבידון שאלתינו, שיש להתיר לאותם האנשים להמשיך לקחתם גם בשבת משני פנים, ראשית ניתן לקבוע שנחשבים המה כמאכל בריאים בהיות שכ"כ הרבה אנשים לוקחים אותם, ויהא מותר לקחת אלו הויטמינים אפי' לרפואה, ואפילו כשמוכחא מילתא דלרפואה עביד, ושנית, אפילו אם לא נחשיב אותם למאכל בריאים מ"מ מותרים אלו שלוקחים אותם בכל ימי החול במקום אוכל נוסף להמשיך לקחתם גם בשבת בהיות ואין להם שום מיחוש מיוחד, ועל כן מותר להם לקחתם לחיזוק מזגם.

(ב) בנוגע לנימוק השני, אמנם המג"א בס"ק מ"ג לא מתיר באין לו שום מיחוש כי אם בשותה או אוכל אותו לרעבו או לצמא אבל אם עושה לרפואה אסור אף על פי שהוא בריא, והיינו דלפי המג"א לא שרי כי אם דוקא לרעבו ולצמא או לתאוה, אבל כל שכוונתו להיות גופו בריא אסור, וכדמבאר הפרמ"ג שם, וכך פוסק עפ"י המשנ"ב בס"ק ק"כ דאם הוא עושה לרפואה כדי לחזק מזגו כתב המ"א דאפילו בריא גמור אסור ע"ש, ובנידונו הא הוא כדי לחזק מזגו, וצריך להיות איפוא שיהא אסור לקחתם בשבת לפי המג"א ודקיימא בשיטתיה.

אבל ב' תשובות בדבר, ראשית, דברי המג"א אינם מוסכמים והמה רק ע"פ שיטת הטור, לפי דעתו בכוונת דבריו, אבל הבי"ט בטרור שם סובר בהדיא דלא כן, אלא דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלים ומשקים שאינם מאכל בריאים אפי' אינו לא רעב ולא צמא, וגם בדעת הטור כותב הבי"ט שם לפרש דהוא נמי כן, והא דנקט לרעבו ולצמא הוא לא דוקא אלא אורחא דמילתא נקט ע"ש, ועפ"י מובן לנו פסקו של הבי"ט בשלחנו הנ"ל דז"ש דכל שאין לו שום מיחוש מותר, דברור הוא דר"ל דמותר אפילו לשתותו לרפואה [דהיינו כדי לחזק מזגו], אשר על האי גוונא הוא שמוסבים דבריו בזה, ודבר זה נראה יוצא כן גם מדברי הרמ"א ממה שמוסיף ע"ז וכותב בלשון: וכן אם נפל למשכב שרי, ומשוה אותו שאין לו מיחוש לאותו שנפל למשכב ובא גם זה ולימד על זה דמה אם נפל למשכב שרי אפילו לרפואה, הוא הדין נמי דשרי אפילו לרפואה למי שאין לו שום מיחוש, וגם המשנ"ב נזהר בזה ודייק לכתוב דזה שאסור אם עושה כדי לחזק מזגו הוא רק לפי המ"א בשם הטור, ולא כתב זאת בתורת פסק סתמי והחלטי, וכן דייק לכתוב גם בשער הציון בס"ק צ', דלפי דעת המ"א הא דמותר לברי / לבריא / היינו כ"ז שאינו מתכוון בפירוש לרפואה, והוא כשלעצמו מצינו לו להלן בס"ק קכ"א שסתם לכתוב דלבריא מותר (ורק בשעה צ ציין כנו' לדעת המג"א), ולא עוד אלא דבביאור הלכה בד"ה אבל, משיג במפורש על דברי המג"א וכותב דמ"ש המ"א שכן מוכח ברמב"ם דאפילו בריא שאין לו מיחוש אסור אם עושה לרפואה. דאינו מבין ראיתו כלל טפי מה שפירשו הר"מ ע"ש, כן יעוין בספר אגלי טל במלאכת טוחן ס"ק מ"ז מה שמאריך בסתירת ראיותיו של המג"א בזה עיין שם, ועוד יעוין בספר תורת שבת סי' שכ"ח ס"ק מ"ט שכותב ג"כ להשיג בחזקה על המג"א ולסתור ראיותיו וס"ל בפשיטות להלכה דבאין דרך לאוכלו רק לרפואה בזה יש לחלק לבין בריא ליש לו מיחוש כמו שנאמר כאן

הרמב"ם שלא כתב אסור לבריא לאכול ולשתות מיני רפואות אלא כתב שאסור להתרפאות שזה שייך רק על מי שצריך רפואה, ולכן תמוה מש"כ המג"א שברמב"ם מפורש שאסור גם בריא אף שאינו מתרפא. וזהו שיטת הבי"ט והרמ"א וכן הבי"ח וליכא מכל המקומות שהביא המג"א שום קושיא עליהם.

ואחר שנתבאר שראיות המג"א אינם כלום להבי"ט ודעימיה היה מן הראוי גם לפסוק למעשה כהבי"ט והרמ"א והבי"ח אבל מ"מ כיון שהמג"א סובר כן ומשמע שגם הפמ"ג מסכים לו והביא כן מהלבוש יש לנו להתמיר, אבל מ"מ רק כששייך ענין רפואה שהוא בבריא החלש בטבעו וע"י הרפואות נעשה לגוף בריא וחזק יש לאסור ולא כשמתחזק מעט יותר ולא אף שמועילין שלא יחלה בנקל שבוה יש להתיר למעשה כדכתבתי. ולכן רוב הויטאמינים שאינם מבריאים את האדם הבריא לשנותו שיהיה מחלש בטבעו לבריא וחזק אלא שמחזקין אותו מעט כמו שמתחזק מאכילת בשר יותר מאכילת ירקות וכדומה, מותר ליקח בשבת אף שעושיין שלא יהיה עלול להתחלות בנקל. ואם יש וויטאמינים שמרפאין מאיזה מחלה ואינו חולה הנופל למשכב אלא הולך ומתחזק כבריא אסור, ולבריא החלש בטבעו ועושים אותו להיות גוף חזק ובריא ביותר תלוי במחלוקת הבי"ט והרמ"א והבי"ח עם המג"א שיש להחמיר.

ואם יש וויטאמינים שממשיכים תאוה לאכילה שכתב הגר"א ויוליגער שליט"א שמוותרו כמו לרעבונו ומפרש זה בכוונת הפמ"ג שכתב בההיתר לבריא להמ"א שהוא לרעבו ולצמא או לתאוה, שהיינו להמשיך תאוותו לאכילה, לא נראה לע"ד כי פירוש הפמ"ג הוא פשוט או לתאוה שהוא מתאוה לאכול דבר זה אף שאינו רעב ולא צמא, דמסתבר דלאדם שאין לו תאוות אכילה הוא חולה כי דרך בנ"א הבריאים שיש להם תאוות אכילה ואלו שאין להם תאוות אכילה הם חולים וצריכים רפואה שזה אסור, אם הוא באופן קל שלא נחלה כל גופו מזה שאסור לו ליקח דברים המרפאים זה ואם הויטאמינים הם רפואה לזה יהיה אסור ליקחם... ידו מוקירו, משה פיינשטיין.

שר"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן נ

א' אודות לקיחת ויטמינים בשבת. ב' ע"ד לקיחת כדורי ארגעה בשבת. ג' לקיחת תרופות בשבת כשיש חום.

ב"ה. כ"ב טבת תשל"ט. ירושלים עיה"ק תובב"א. לכבוד הרב הסופר הנכבד וכו' מוה"ר אהרן הלוי פיצניק שליט"א. ש"ב.

יקרת מכתבו קבלתי, והנני לענות לו על מספר שאלותיו בענינים רפואיים בשבת.

שאלתו הראשונה היא. אודות ויטמינים שאנשים משתמשים בהם בכל יום והם כעין אוכל נוסף לאלפי איש ממש בכל יום האם מותר לקחת אותם בשבת.

וזאת תשובתי ע"ז בע"ה. (א) בשו"ע או"ח סי' שכ"ח סעי' ל"ז נפסק בזה"ל: כל אוכלים ומשקין שהם מאכל בריאים מותר לאכול ולשתותן לרפואה אף על פי שהם קשים לקצת בריאים [או: דברים] ומוכחא מילתא דלרפואה עביד אפילו הכי שרי, וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכול ולשתותו לרפואה ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא אבל אם אין לו שום מיחוש מותר וכן אם נפל למשכב שרי עכ"ל.

נלמד מפסק שר"ע זה תרתי, ראשית, דדבר שהוא מאכל או משקה של בריאים מותר אפילו למי שיש לו מיחוש לאכול או לשתותו

במקום אוכל נוסף, כי ה"ל זה בדומה למה שפוסק המשנ"ב בסי' שכ"ח שם ס"ק קכ"ז, דהסכימו האחרונים דמותר לשאוף טאבאק בנחיריו בין שעושה כן לפי שעלול במיחוש הראש ובין להפיג השכרות דכיון שנתפשט שאיפת הטאבאק לגדולים ולקטנים משום תענוג או משום ריח לא מוכחא מילתא דעביד לרפואה ע"ש, הרי לנו דמשום האי טעמא דנתפשט התירו לקחת אותו דבר אפילו למיחוש הראש מפני דעי"כ לא מוכחא מילתא דלרפואה קעביד, וא"כ ה"ה נמי לכגון נידוננו, מכיון שנתפשט לקחתם משום השלמת אוכל, תו לא מינכרי מילתא דלרפואה קעביד ועל כן מותר לקחתם אפילו משום מיחושי חולשה וחזיוק המזג, וזאת נוסף למה שכתבנו בראש דברינו שיש בכלל מקום לקבוע שנחשבים המה כמאכל בריאים ושמותר לפי"ז לקחתם אפילו כשמוכחא מילתא דלרפואה קעביד.

(ד) לכל האמור יש עוד סניף היתר, והוא בהיות ולוקחים אותם בתמידיות גם בימות החול, דאין עי"כ החשש של מתוך שהוא בהול וכו', וכפי שכתבתי מזה באריכות בספרי שר"ת צ"א ח"ח סי' ט"ו פרק ט"ו ובעוד מקומות, ואין להאריך בכאן מזה בהיות ובכגון נידוננו יש שפיר להתיר אפילו בלאו הכי, וכנ"ל.

בשר"ע, ואם הוא בריא מותר אף שעושה הדבר לרפואה דהיינו להברות גופו שלא יבוא לו חולי או לסגולה וכו' ולפי שהוא בריא ואין צורך לו ברפואה ומה שהוא אוכל אותו לרפואה היינו להברות גופו או לסגולה הוי ליה לגביה כשאר מאכל ומשקה שכולם עשויים להברות הגוף וכו' עיין שם, וא"כ ה"ה גם בנידוננו מותר לקחתם לבריא שאין לו מיחוש ולא גזרינן בכה"ג משום שחיקת סממניו, מכיון שאינו בהול, ולא עוד אלא דה"ל זה לגביה כשאר אוכל ומשקה אשר כולם עשויים להברות הגוף.

ושנית נראה לומר דאפילו למטותא דהמג"א כל כה"ג של נידוננו יש לומר שגם הוא יודה דלא מיקרי זה שעושה לרפואה אלא דומה זה כאוכל לרעבו, דהא לוקח את הויטמינים מפני שרוצה למעט באוכל שלא יוסיף על המשקל יותר מדאי או מטעם הדומה, ובמקום זה כדי להשלים את רעבונו הוא לוקח את הויטמינים וא"כ ה"ה בדומה לאכילה לרעבו, באופן שיש לומר דכל כגון דא יודה גם המג"א דמותר לקחתם בשבת כי ה"ל זה ממש כשאר מאכל ומשקה העשויים להברות הגוף ואוכלם ושותם לשם זאת המטרה.

(ג) ומכיון שבאנו להאמור, תו יש עוד להוסיף ולומר, שאפילו הלוקחים סוג ויטמינים אלה משום חולשתם וכדי לחזק מזגם ולרפאות מיחושם, ג"כ מותר להם להמשיך לקחתם בשבת, והוא, בהיות ונתפשט הדבר בין ההמונים לקחתם בכל ימות החול גם